

LA DONA MEQUINENSANA

a Estremida memòria de Jesús Moncada

Per Laura Farré Badia

A Alfonso Maíllo i els seus pares, Juanito i Pepita

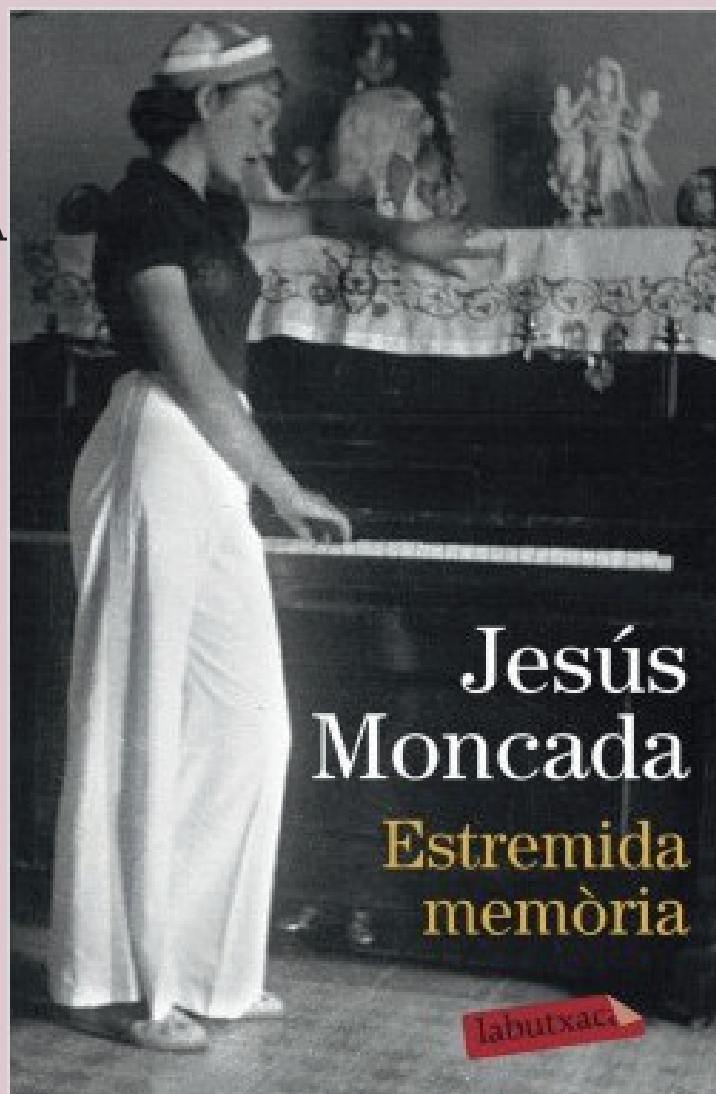
1. Introducció⁽¹⁾

El fet d'haver dedicat tres treballs d'investigació⁽²⁾ a *Estremida memòria*, de Jesús Moncada, ha consolidat el meu interès per aquesta novel·la, per l'obra completa de Moncada i pel context social i cultural de la vila on va néixer l'escriptor: Mequinensa. A banda d'això, els treballs han posat de manifest la manera de procedir de Moncada amb relació a totes les seves obres: el detallisme i la minuciositat són dues característiques essencials de tota la seva producció literària.⁽³⁾

Per poder aprofundir en l'estudi d'*Estremida memòria*, és important conèixer les particularitats de la vila on ocorren els fets que es narren a l'obra: Mequinensa. Des del punt de vista social i cultural, una de les particularitats del poble on va néixer Moncada és la forta consciència que tenen les dones mequinensanes de la seva condició de dones. Aquesta idea, que és possible que estigués integrada en la consciència social de Moncada, podia explicar la voluntat de l'escriptor de destacar la figura de la dona en les seves obres.⁽⁴⁾

El projecte de fer una aportació personal a l'estudi de la figura de la dona mequinensana a través dels personatges femenins d'*Estremida memòria* va sorgir de la constatació que els personatges femenins, en una obra com aquesta, en què un mateix fet és narrat des del punt de vista de sis dones diferents, tenen una importància vital sobretot pel que fa a la presentació dels esdeveniments i al desenvolupament de la història.

De fet, l'estudi de la caracterització dels personatges femenins és un àmbit molt productiu que, tanmateix, en el cas de l'obra de Jesús Moncada, en conjunt, s'ha explorat poc. Particularment, el treball ofereix una possible lectura del text d'*Estremida memòria* que, fins ara, no s'ha presentat: entre moltes altres coses, la novel·la podria ser un homenatge de l'escriptor a la dona mequinensana.

Portada de l'última edició d'*Estremida memòria*.

Font: www.grup62.cat

2. Objectius

L'objectiu principal del treball és estudiar la figura de la dona mequinensana a través dels personatges femenins d'*Estremida memòria*, de Jesús Moncada.

Un segon objectiu del treball és presentar una nova lectura del text d'*Estremida memòria*: és possible que, entre moltes altres coses, la novel·la fos un homenatge de l'escriptor a la dona mequinensana. Per tant, el que es pretén és desenvolupar algunes de les estratègies discursives que permetrien justificar que, de manera directa o indirecta, l'escriptor mequinensà, amb aquesta obra, va voler homenatjar la manera de ser i de fer de les dones del seu poble.

Per fer-ho, s'han tingut en compte diversos aspectes de la novel·la, com ara la caracterització dels personatges que hi apareixen i la complexitat estructural que presenta el text (sobretot amb relació al punt de vista narratiu). Com també, per explicar la importància de les dones a la novel·la, s'ha pres dels àmbits de l'antropologia i la filosofia el concepte d'alteritat.

3. Mequinensa i la dona mequinensana⁽⁵⁾

La situació geogràfica de la vila de Mequinensa, situada a la confluència entre tres rius (l'Ebre, el Segre i el Cinca), podria haver influït en la manera de ser dels mequinensans. En altres paraules, la mineria i els rius, amb tot el que això comporta, com ara la presència del lignit i la circulació de llaüts, podria explicar que els mequinensans, pel fet de ser d'on són, tinguin una sèrie de característiques especials, que els diferenciï dels habitants de les poblacions que tenen al voltant, com per exemple Fraga i Torrent de Cinca.

Així mateix, malgrat que Mequinensa és un poble, és podria considerar un població urbana, ja que la vila presenta trets urbans, com ara la presència de la indústria i la proliferació que ha tingut en els darrers anys aquesta activitat econòmica.

Pel que fa a la forta consciència que tenen les mequinensanes de la seva condició de dones,⁽⁶⁾ cal no oblidar, en primer lloc, que la festivitat de Santa Àgueda té una gran importància en el calendari festiu de Mequinensa: tal com explica Joan Amades al conegut *Costumari català*, Santa Àgueda, que se celebra el dia 5 de febrer, és la festivitat per excel·lència de les dones mequinensanes, que entre moltes altres coses s'encarreguen de preparar les coques casolanes de Sant Blas i Santa Àgueda.

Uns dies abans que comencin les festes, l'alcaldesa de Mequinensa entrega el *Bastón de Mando* a les comissions de Sant Blas i Santa Àgueda.

Entrega del Bastón de Mando a les comissions de Sant Blas i Santa Àgueda.

Font: Ajuntament de Mequinensa

Sorteig de l'ordre de sortida de les desfilades del concurs de disfresses de les Festes de Sant Blas i Santa Àgueda. Font: Ajuntament de Mequinensa

Dones mequinensanes el dia de Santa Àgueda

Font: www.mequinensadigital.org

Les festivitats de Sant Blas i Santa Àgueda coincideixen amb les festes d'hivern de Mequinensa, que són conegudes pel concurs de disfresses que té lloc aquests dies al Poble.

En segon lloc, la patrona de Mequinensa és una santa: Santa Agatòcia, que se celebra el 17 de

Entrega de premis del concurs de disfresses.

Font: Ajuntament de Mequinensa

Dones mequinensanes al Poble Vell el dia de Santa Àgueda. Font: Rosa Maria Moncada Estruga

Noies mequinensanes el dia del concurs de disfresses, febrer del 2018. Font: Tamara Otero Pons

setembre i coincideix amb la festa major del Poble.

En tercer lloc, a Mequinensa hi ha una associació dedicada a la dona, l'associació mequinensana "La Dona", de la qual la majoria de les dones del Poble són sòcies. De fet, les dones mequinensanes participen activament en la vida social i política del Poble: entre moltes altres activitats, les dones organitzen la Setmana Cultural de Mequinensa, que té lloc un cop l'any i coincideix amb l'arribada de la primavera.

Antigament, com en l'actualitat, les dones també hi participaven de manera activa, confeccionant les disfresses per al concurs que té lloc durant les festes de Sant Blas i Santa Àgueda i lluint els seus dissenys; així com, temps enrere, les dones de Mequinensa, que tenien una gran capacitat d'organització i una gran voluntat de mobilització, des de ben joves ja s'apuntaven a les organitzacions corresponents i esdevenien milicianes.

Sandra Soler el dia que va presentar a la Sala Goya un tast del que va ser la seva tesi doctoral, sobre la figura de la dona en la història de la música.
Font: www.mequinensa.com

Dones implicades, en l'actualitat, en la vida política, social i cultural. Font: www.mequinensa.com

Noies i dones implicades en la vida social i cultural.
Font: www.mequinensa.com

Dones mequinensanes un diumenge d'agost fotografiades per Josep Moncada.
Font: Rosa Maria Moncada Estruga

Noies mequinensanes vestides de milicianes de les JSU.
Font: Rosa Maria Moncada Estruga

4. La dona mequinensana a *Estremida memòria*, de Jesús Moncada

Per tal d'estudiar la figura de la dona mequinensana a través dels personatges femenins d'*Estremida memòria*, s'han tingut en compte els aspectes de l'obra següents: en primer lloc, l'estructura de la novel·la i l'expressió del punt de vista narratiu; en segon lloc, la caracterització dels personatges que hi apareixen; en tercer lloc, la naturalesa dels fets que es narren i, finalment, les descripcions del paisatge i els rius de Mequinensa i la relació que poden tenir amb les vivències dels personatges i les emocions que se'n deriven.

4.1. L'estructura de la novel·la i el punt de vista narratiu

En paraules de Malé, *Estremida memòria* és "tota una obra d'orfebreria", sobretot per "l'intricat treball de combinació d'episodis" (Malé, 1997: 147).

Pel que fa a l'estructura de la novel·la, cadascuna de les quatre parts que la formen està dividida, al mateix temps, en capítols, i cadascun d'aquests capítols està format per vuit subcapítols. D'una manera sistemàtica, cadascun d'aquests subcapítols està narrat des del punt de vista d'un personatge diferent, que coneix parcialment els fets que s'esdevenen. Hi ha set personatges "principals" dels quals la veu narrativa adopta el punt de vista narratiu, sis dels quals són dones: Amàlia, Cinta, Justina, Marta, Quima i Octàvia. Per tant, el punt de vista narratiu de l'obra és majoritàriament femení.

La novel·la és una teranyina, perquè l'acció és el·líptica, és a dir que al començament s'ometen algunes dades i determinades seqüències que apareixeran més endavant; tanmateix, hi ha una sèrie de pistes disposades amb cura, com un trencaclosques, de manera que en tot moment l'autor té un control absolut de l'horitzó del lector.

Pel que fa al canvi de punt de vista narratiu, segons Forster (1927: § 4), es podia relacionar amb "el dret al coneixement intermitent i amb la nostra percepció de la vida".

4.2. La caracterització dels personatges

Pel que fa a la caracterització dels personatges, hi ha tres aspectes interessants de comentar: en primer lloc, la qüestió de l'adjectivació a *Estremida memòria*; en segon lloc, la naturalesa del caràcter dels personatges femenins de la novel·la i, en tercer lloc, el resultat d'aplicar el concepte d'alteritat, d'Emmanuel Lévinas, a la caracterització dels personatges de l'obra.

A) **L'adjectivació:** A l'obra hi ha un fort contrast entre els personatges femenins i els personatges

Esquema de l'estructura de capítols i subcapítols de la novel·la:

Preludi	
Primera part: "La comitiva"	
CAPÍTOL I	
Subcapítol 1: Agusti Montoli;	Subcapítol 5: Amàlia
Subcapítol 2: Marta;	Subcapítol 6: Quima
Subcapítol 3: Justina;	Subcapítol 7: Octàvia
Subcapítol 4: Cinta;	Subcapítol 8: Arnau de Roda (Palmira)
CAPÍTOL II	
Subcapítol 1: Agusti Montoli;	Subcapítol 5: Quima
Subcapítol 2: Marta;	Subcapítol 6: Octàvia
Subcapítol 3: Amàlia;	Subcapítol 7: Cinta
Subcapítol 4: Justina;	Subcapítol 8: Arnau de Roda (Palmira)
CAPÍTOL III	
Subcapítol 1: Agusti Montoli;	Subcapítol 5: Octàvia
Subcapítol 2: Justina;	Subcapítol 6: Amàlia
Subcapítol 3: Quima;	Subcapítol 7: Cinta
Subcapítol 4: Marta;	Subcapítol 8: Arnau de Roda (Palmira)
Segona part: "La vela vermella"	
CAPÍTOL I	
Subcapítol 1: Agusti Montoli;	Subcapítol 5: Amàlia
Subcapítol 2: Justina;	Subcapítol 6: Marta
Subcapítol 3: Octàvia;	Subcapítol 7: Quima
Subcapítol 4: Cinta;	Subcapítol 8: Arnau de Roda (Palmira)
CAPÍTOL II	
Subcapítol 1: Justina;	Subcapítol 5: Quima
Subcapítol 2: Agusti Montoli;	Subcapítol 6: Marta
Subcapítol 3: Octàvia;	Subcapítol 7: Cinta
Subcapítol 4: Amàlia;	Subcapítol 8: Arnau de Roda (Palmira)
Tercera part: "Les mosques de l'agost"	
CAPÍTOL I	
Subcapítol 1: Agusti Montoli;	Subcapítol 5: Marta
Subcapítol 2: Cinta;	Subcapítol 6: Quima
Subcapítol 3: Justina;	Subcapítol 7: Amàlia
Subcapítol 4: Octàvia;	Subcapítol 8: Arnau de Roda (Palmira)
Quarta part: "Celebracions de tardor"	
CAPÍTOL I	
Subcapítol 1: Agusti Montoli;	Subcapítol 5: Amàlia
Subcapítol 2: Justina;	Subcapítol 6: Octàvia
Subcapítol 3: Quima;	Subcapítol 7: Cinta
Subcapítol 4: Marta;	Subcapítol 8: Arnau de Roda (Palmira)
CAPÍTOL II	
Subcapítol 1: Agusti Montoli;	Subcapítol 5: Quima
Subcapítol 2: Marta;	Subcapítol 6: Octàvia
Subcapítol 3: Justina;	Subcapítol 7: Cinta
Subcapítol 4: Amàlia;	Subcapítol 8: Agusti Montoli
	Subcapítol 9: Arnau de Roda (Palmira)
CAPÍTOL III	
Subcapítol 1: Justina;	Subcapítol 5: Cinta
Subcapítol 2: Octàvia/Emília;	Subcapítol 6: Quima
Subcapítol 3: Amàlia;	Subcapítol 7: Marta
Subcapítol 4: Agusti Montoli;	
Epíleg: "Temps avall": Palmira i Arnau de Roda	

masculins amb relació a l'adjectivació: mentre que els homes presenten personalitats borroses (exemple 1), se'ls atribueixen adjectius com *escurçó* i *usurer* (exemples 2 i 4, respectivament) i destaquen per tenir mala sang (exemple 3) i per actuar sense escrúpols (exemple 4); les dones es caracteritzen per ser belles (exemple 5), decidides i valentes (exemple 6).

B) **La naturalesa del caràcter dels personatges femenins:** A la novel·la les dones prenen decisions importants i actuen per canviar la seva realitat. Un primer exemple d'això té a veure amb el personatge de l'Amàlia Calsina, que no només se separa de qui havia estat el seu marit, el Simó Juneda, sinó que més endavant, en el moment de

l'execució, pren la decisió de marxar de Mequinensa i començar una nova vida amb en Joan, el xicot amb qui festeja, a Barcelona.

Un segon exemple de la importància de la naturalesa del caràcter de les dones de la novel·la està relacionat amb el personatge de la Severiana de Segarra: la noia és presentada com una artista i, encara més, després d'haver presenciat escenes terribles que la turmentaran durant molts dies, se serveix de les seves qualitat artístiques per superar el mal tràngol del procés de l'execució.

Exemples d'adjectivació:

- (1) Simó Juneda. [...] L'autor s'ha escarrassat a envigorir-lo, però es tracta d'una **personalitat borrosa**, deixatada, i **no dona gaire joc**.
(Dramatis Personae, 315)
- (2) Celestí Morgades. [...] **Eскурçó** és l'epítet més suau que li encoloma la inquieta parròquia del Cafè Varsòvia.
(Dramatis Personae, 312)
- (3) Valentí Calsina. [...] La seva **mala sang** és certa; la pretesa punteria, una falòrnia.
(Dramatis Personae, 315-316)
- (4) Eladi de Torres. **Usurer i cacic**. Controla **sense escrúpols** la política municipal mequinensana.
(Dramatis Personae, 312)
- (5) Amàlia Calsina. [...] La seva **bellesa** altera el ritme cardíac de l'Ulisses de Roda.
(Dramatis Personae, 311)
- (6) Emília. [...] **Primera dona que posa els peus al casino de Mequinensa**; la seva **decidida irrupció** en els salons del carcam vilatà provoca la còlera gairebé unànime dels casinistes.
(Dramatis Personae, 313)

C) **El concepte d'alteritat**: Segons Emmanuel Lévinas, en els àmbits de la filosofia i l'antropologia, l'*alteritat* és el fet de prendre consciència que l'Altre (això és, tot allò que no soc jo) ens defineix i ens constitueix com a persones. Aquest concepte pot ser útil per explicar la importància dels personatges femenins a *Estremida memòria*: a la novel·la, tots els personatges masculins (excepte Agustí Montolí) no són descrits amb detall ni es defineixen per si mateixos, sinó que estan caracteritzats a partir de la manera com es relacionen amb les dones que tenen al voltant. En altres paraules, tota la informació que es pot obtenir dels personatges masculins de la novel·la prové de l'observació del comportament que tenen els homes amb les dones amb qui conviuen.

Per exemple, es pot saber que el traginer, l'Artur Miralles, és atent i juganer per la manera com tractava la Cinta; i també es pot conèixer la manera de ser de Celestí Morgades, descarat i malparlat, per la manera com es relaciona amb l'Amàlia:

lia: quan s'hi dirigeix, fa servir insults i paraules malsonants.

A continuació, presento un esquema que demostra que la majoria de personatges secundaris masculins estan vinculats a un personatge protagonista femení, que contribueix a caracteritzar-los:

Personatges femenins	Personatges masculins
Teresa (la seva dona)	Agustí Montolí
Cinta	Artur Miralles (parella)
Justina	Genís Borbó (fill)
Marta Rius	Simó Juneda (fill)
Octàvia	Feliu Noguera (marit)
Quima	Valentí Calsina
Amàlia Calsina	Valentí (germà), Simó (exmarit) i Joan (parella)
Palmira (la seva filla)	Arnau de Roda

4.3. El fets

Pel que fa als fets que ocorren a *Estremida memòria*, en primer lloc, cal tenir en compte que els personatges femenins, que són els qui carreguen amb la feixuguesa i la cruesa de la història, porten el pes de la memòria col·lectiva: cada matí, quan es desperta, l'Amàlia "ha de lluitar contra la fatiga, sobretot contra l'esglai" (exemple 7); i la Quima d'abans del crim esgarriat de la Vallcomuna ja no existeix, perquè aquells fets van marcar un abans i un després en la seva vida (exemple 8).

- (7) Cal que es llevi [l'Amàlia]. Comença a destapar-se, titubeja: **ha de lluitar contra la fatiga, sobretot contra l'esglai**.
(1.1.5, 23)
- (8) **Aquella Quima ja no existeix**, s'ha quedat per sempre a l'altra banda de la frontera que **va dividir-li la vida** el 27 d'agost.
(3.1.6, 141)

Amb relació als personatges femenins de l'obra, l'ús de la paraula *memòria* i la presència dels records són detalls força significatius que poden ajudar a comprendre, en conjunt, la novel·la: la paraula *memòria* acostuma a anar acompanyada d'adjectius com amarga (exemple 9) i morta (exemple 10).

- (9) Val més que l'Oscar no ho sàpiga, amb ella [Justina] que conservi l'**amarga memòria** d'aquelles hores, n'hi ha ben prou.
(3.III.2, 193)
- (10) Amb el cervell convertit en un grumoll de foscúria i la **memòria morta** [la Marta] s'estalviaria de reviure els esdeveniments de l'estiu fins a embogir.
(2.II.6, 110)

Després, la Marta sempre té a la memòria determinades escenes que ha viscut, que van associades a situacions que la incomoden i la turmenten (exemple 11); i la Cinta no pot evitar que alguns sorolls i els crits d'un dels dies més terribles que ha viscut mai li vinguin a la memòria tot sovint

(exemple 12).

- (11) [La Marta] Voldria **arrençar-se l'escena de la memòria**. La veritat, horrorosa i tenaç, n'emergeix sempre.

(3.I.5, 140)

- (12) [La Cinta] Sent de nou d'estrèpit de la cavalleria al carrer i els crits esgarrifosos de la cuinera, que semblen esperar-la per nuar-se-li, **implacables, al fil de la memòria**.

(3.I.2, 130)

Els records són sempre presents a l'obra: l'Octàvia també recorda les olors, els crits i les paraules d'un dels moments més difícils que ha viscut mai, li sembla que no ho podrà oblidar mai (exemple 13); i la Cinta lluita contra els records que la feixen perquè van lligats a algunes persones, com el Valentí Calsina, responsable d'uns fets esgarrifosos que han marcat un abans i un després en la seva vida (exemple 14).

- (13) **El record de la ferum de suor i cuir dels guàrdies** mata l'aroma de la til·la vessada. [...] **No oblidarà mai les paraules**, [...] "Els nostres fills, Octàvia", que el marit diu mentre l'emmanillen aband s'emportar-se'l.

(3.I.4, 137)

- (14) **Veure la germana del Valentí revifa records** contra els quals [la Cinta] lluita d'ençà de l'arribada de la comitiva.

(3.II.5, 172)

En segon lloc, els personatges femenins influeixen notablement en el transcurs de la història, ja que són els únics que es mobilitzen per intentar evitar l'execució que tindrà lloc i que acabarà amb la vida d'un innocent. Amb relació a la mobilització per evitar l'execució, qui hi té un paper important és el personatge de l'Emília (exemple 15), que fins i tot gosa entrar una nit al casino dels senyors, malgrat que ella és dona i és obrera, i malgrat que la seva irrupció al casino del poble acabarà provocant un gran escàndol.

- (15) Hauria d'haver-se'n tornat a Casp sense fer cas del **missatge d'aquella xicota, Emília, que s'ha presentat a la fonda** quan ell [Agustí Montolí] ja tenia la mula ensellada. [...] Era ell qui havia provocat la mobilització d'una gent disposada -deia la noia- **a aturar l'execució**. Davant **la seva mirada decidida, valenta**, [...] s'havia dit que, si una part de la vila reaccionava, potser la resta s'hi afegiria i les autoritats es veurien obligades a respensar-s'ho.

(4.II.8, 268)

4.4. El paisatge i els rius

És interessant comentar la importància del paisatge i els rius de Mequinensa amb relació a les vivències dels personatges femenins i les emocions que se'n deriven, ja que, en molts casos, Moncada fa servir el riu Ebre com a recurs per reflectir o ex-

pressar les emocions de les dones: el riu Ebre, que presenta unes aigües transparents i tranquil·les, és un mirall per a la Quima, que reflecteix un moment de calma, després d'haver tingut un viatge assossegat amb llaüt quan es dirigeix a Mequinensa (exemple 16); i la Quima associa les espurnes que provoca la llum quan es reflecteix al riu amb les flames de la llar de foc de casa, que la porten a evocar la llum del vint-i-cinc d'agost (exemple 17). És a dir que a través de la descripció del riu podem accedir a la memòria i als records dels personatges femenins i, gràcies a això, el lector pot saber com se senten les dones davant la contemplació de determinades escenes.

- (16) El viatge, calmos, havia encisat la noia i el nen i els havia ablanit la tristor. **L'Ebre** s'havia desenllaganyat de seguida, **havia esdevnigut un espill**. (Quima)

(2.II.5, 108)

- (17) Les flames [del foc de la llar] li claregen a través de les parpelles i la memòria n'associa la turbulència entre vermella i groga a **la llum del vint-i-cinc d'agost**, afegint-hi l'**espurneig de l'Ebre**, els cruixits del llaüt, [...] la **lliscamenta de l'aigua lluminosa** [...]. (Quima)

(2.II.5, 108)

La impressió que sent la Marta quan veu reflectida al finestral del balcó la seva filla és accentuada per la brillantor de l'Ebre, que impacta (exemple 18); des de l'habitació de l'Octàvia, se'ns presenta la imatge del riu Ebre adornat amb gavines, una imatge que podria representar l'anhel de llibertat, o la sensació d'alliberament que anhela el personatge, que se sent oprimida i presonera d'una situació injusta que l'asfixia (exemple 19); i finalment, l'Amàlia, en un moment determinat, quan és a punt de pujar al llaüt per abandonar la vila, es fixa en l'acció que fan els remes quan s'enfonsen a l'aigua grisa de l'Ebre, una aigua que podria ser una metàfora de l'enterboliment de la seva ment en el moment previ a la partida (exemple 20).

- (18) La Soledat havia aparegut reflectida al finestral del balcó. Darrere seu, llaüts de veles blanques esgaiaven **un Ebre de plata brunyida**. (Marta)

(3.I.5, 139)

- (19) [L'Emília] S'aixeca de la cadira on no es mou des de fa hores i s'acosta al llit. En passar davant la finestra del dormitori, amaga un instant **l'Ebre engalonat amb gavines**. (Octàvia)

(1.II.6, 49)

- (20) Asseguda a sobre d'una borrassa escampada damunt la càrrega de lignit, a popa del llaüt, veu com **els remes s'enfonsen a l'aigua grisa de l'Ebre**. (Amàlia)

(4.III.3, 286)

En molts altres casos, l'estratègia discursiva que fa servir Moncada per transmetre al lector com se senten les dones en un moment determinat de l'obra és la descripció d'alguns elements significatius del paisatge, com ara la boira que a vegades

cobreix el paisatge de Mequinensa, que per l'Amàlia significaria un punt i final, la boira actuaria com un teló que cau al final d'una funció (exemple 21); una imatge del riu Ebre amb la vela roja d'un llaüt a l'horitzó, que a la Marta li sembla una premonició (exemple 22); i la silueta de Mequinensa desdibuixada a causa de "la humitat blavosa de la garbinada" i el color ocre i torrat de les aigües del riu que veu la Quima mentre hi navega amb el llaüt durant el viatge que fa de Riba-roja a Mequinensa, que li torna a fer sentir la força que va estar a punt d'impedir-li d'embarcar al moll de Riba-roja només una estona abans (exemple 23).

- (21) *Tanca els ulls per no veure res. [...] Prem amb més força les parpelles per evitar que la sinistra escena se li encasti a la memòria. Voldria que el llaüt navegues més de pressa i que, darrere seu, caigués per sempre la boira. (Amàlia)*
(4.III.3, 287-288)

- (22) *El llaüt aparegué a l'horitzó, enllà de la confluència de l'Ebre amb el Segre. Roja com una ferida oberta [...], la vela de la nau va semblar-li una premonició. (Marta)*
(2.II.6, 112)

- (23) *Mequinensa apareixia a l'horitzó, la humitat blavosa de la garbinada n'esfumava lleument les formes. Sota la vermellor de la vela, la massa ocre i torrada es concretava, i ella, inquieta, tornava a sentir la força que havia volgut impedir-li d'embarcar al moll de Riba-roja. (Quima)*
(2.II.5, 109)

5. Conclusions

L'objectiu principal del treball era estudiar la figura de la dona mequinensana a través dels personatges femenins d'*Estremida memòria*, de Jesús Moncada; i un segon objectiu del treball era presentar una nova lectura del text: és possible que, entre moltes altres coses, la novel·la sigui un homenatge de l'escriptor a la dona mequinensana.

Els resultats obtinguts m'han permès confirmar que, en primer lloc, per a l'estudi d'una obra com *Estremida memòria*, és especialment interessant conèixer les particularitats de la vila on va néixer i on va créixer Moncada i on tenen lloc els fets que es narren a l'obra, això és, Mequinensa. Des del punt de vista social i cultural, una de les particularitats d'aquesta vila és la forta consciència que tenen les dones mequinensanes de la seva condició de dones: a Mequinensa hi ha una associació anomenada "La Dona", de la qual la majoria de mequinensanes són membres i hi participen activament. A més, la patrona del Poble és una santa, Santa Agatòclia; i una de les festivitats més celebrades del Poble gira al voltant d'una altra santa, Santa Àgueda.

En segon lloc, la presentació amable dels personatges femenins (que contrasta amb la presentació que es fa dels personatges masculins), la capacitat de les dones d'actuar per canviar la seva

realitat i la importància de les dones en l'evolució dels fets i en la definició dels personatges masculins, suggereix que Moncada podria haver volgut donar als personatges femenins de l'obra una importància vital. Així com el control absolut de l'horitzó del lector, amb un punt de vista narratiu majoritàriament femení, fa pensar que no és casualitat que novament les dones prenguin tot el protagonisme.

No oblidem que la idea que les mequinensanes tenen una forta consciència de la seva condició de dones podria estar integrada en la consciència social de Moncada. De manera que, per totes aquestes raons, es podria considerar que l'escriptor, de manera directa o indirecta, amb aquesta obra podria haver volgut homenatjar la manera de ser i de fer de les dones del seu poble.

En tercer lloc, l'estudi de la figura de la dona mequinensana a través dels personatges femenins d'*Estremida memòria* ha sigut força productiu: les dones mequinensanes de la novel·la són valentes i decidides, prenen decisions importants i actuen per canviar la seva realitat, carreguen amb el pes dels esdeveniments que han viscut i influeixen en el transcurs de la història. I, com les dones mequinensanes reals i actuals, participen activament en la vida política, social i cultural de Mequinensa.

Finalment, també he pogut aportar més informació sobre la manera de procedir de Jesús Moncada: la possibilitat que, a *Estremida memòria*, la caracterització dels personatges femenins estigui perfectament controlada per l'autor posa de manifest el detallisme i la minuciositat que caracteritzen, en general, totes les seves obres. També és significatiu de la manera de treballar de l'escriptor mequinensà el detall d'aprofitar els paisatges i les descripcions del riu Ebre per aportar informació sobre el moment que viuen les dones i sobre les emocions que van associades a les seves vivències.

Durant el procés d'elaboració del treball he entrat en contacte amb força idees que obren noves vies de recerca, tant teòriques com metodològiques. Algunes les he pogut incorporar en aquest estudi, mentre que d'altres, per la seva complexitat, les he hagut de deixar per a projectes futurs o per a d'altres persones interessades, com és el cas de la constitució sociològica del Poble: es podria comprovar si els espais de matriarcat són més habituals i més extensos als pobles de la Franja de Ponent que no pas a les poblacions del centre d'Aragó, i si en les darreres dècades les dones a la Franja han tendit a ocupar més espais públics i privats que no pas els homes.

Un altre aspecte que no he pogut desenvolupar en aquest treball i que caldria estudiar-lo en profunditat és el tipus de dona que representen personatges com la Joana, d'*Estremida memòria*, que és força diferent de personatges com l'Amàlia, la Cinta i l'Octàvia: la cuinera dels Segarra és una

dona impertinent i tapanera. També es podria fer un estudi comparatiu de les dones que apareixen a *Camí de sirga* i de les que apareixen a *Estremida memòria*: la història que es narra a la primera novel·la està ambientada en la Mequinensa industrial del segle xx, mentre que en la segona els fets que es narren se situen en la Mequinensa més aviat rural del segle xix.

I també es podrien incorporar a aquesta recerca algunes de les reflexions següents: en primer lloc, com que a *Estremida memòria* en cap cas es fa referència a l'edat de les dones, es podria pensar que Moncada busca presentar uns personatges femenins que són atemporals. En segon lloc, es podria estudiar amb profunditat el detall de la vermellor intensa de la vela del llaüt, que apareix més d'una vegada a la novel·la, i es podria parlar de la simbologia que té el color vermell quan es posa en relació amb les dones.

Bibliografia citada

AMADES, Joan (1956). *Costumari català. El curs de l'any*. 5 vol. Barcelona: Editorial Salvat. (Cito per l'ed. facsimil, 1983).

FARRÉ, Laura (2013). "El punt de vista narratiu a *Estremida memòria*, de Jesús Moncada: estratègies discursives". Treball final de grau inèdit (tutora: Neus Nogué). Barcelona: Universitat de Barcelona. Departament de Filologia Catalana (<<http://hdl.handle.net/2445/48829>>, 18/04/19)

FARRÉ, Laura (2014). "Normativa i estil a *Estremida memòria*, de Jesús Moncada". Treball final de màster inèdit (tutora: Neus Nogué). Barcelona: Universitat de Barcelona. Departament de Filologia Catalana.

FARRÉ, Laura (2015). "Formes i funcions de la comunicació no verbal a *Estremida memòria*, de Jesús Moncada". Treball final de màster inèdit (tutors: Neus Nogué i Lluís Payrató). Barcelona: Universitat de Barcelona. Departament de Filologia Catalana.

FORSTER, Edward Morgan (1927). *Aspects of the Novel*. London: Penguin. (Cito per la traducció catalana, de Dolors Udina: Aspectes de la novel·la. Barcelona: Columna, 1992.)

MALÉ, Jordi (1997). "Jesús Moncada, *Estremida memòria*" [ressenya]. *Revista de Catalunya*, 121, p. 144-147.

PARCERISAS, Francesc (2005). "La creació del món". *Serra d'Or*, 550, p. 37-39.

RIPOLL, Josep Maria (1988). "Del temps i el riu" [entrevista]. *Lletra de canvi*, 8, p. 36-40.

Notes

[1] Vull agrair, en primer lloc, a Magda Godia, alcaldessa de Mequinensa, el fet d'haver compartit amb mi la idea que *Estremida memòria* és, entre moltes altres coses, un homenatge de Jesús Moncada a la dona mequinensana: sense aquesta observació seva aquest treball probablement no s'hauria pogut portar a terme. En segon lloc, vull agrair a Hèctor Moret les explicacions clares i precises sobre les dones del Poble i a Rosa Maria Moncada el suport incondicional i la cessió de les fotografies. En tercer lloc, vull agrair a Mercè Biosca, Andrés Coso, Mariona Farré, Artur Garcia, Krisztina Nemes i Neus Nogué les aportacions que han fet al treball sobre la dona mequinensana en general i sobre la dona mequinensana a *Estremida memòria* en particular. En quart lloc, vull agrair a Jacinto Bonales, a Miquel Viladegut i, sobretot, a Ramon Sistac l'assistència a la xerrada que vaig fer el dia 11 de maig a Mequinensa i els comentaris i suggeriments que van fer al meu treball. I també a la resta de persones que van assistir a la xerrada i que van aportar idees interessants al treball –idees que sens dubte he aprofitat per completar o per millorar aquest article. En cinquè lloc, vull agrair a Lourdes Ibarz –de qui, entre moltes altres coses, admiro la capacitat de treball i la força vital– l'interès que ha mostrat sempre per la meua recerca i la invitació a participar en diversos projectes del Grup d'Investigació "Coses del Poble". Finalment, vull agrair molt sincerament a Rubén Aldabó l'estímul i la inspiració constants, i la capacitat de convertir els dies i les setmanes en excepcionalitats contínues.

[2] El primer treball, titulat "El punt de vista narratiu a *Estremida memòria*, de Jesús Moncada: estratègies discursives" (Farré 2013), sobre l'expressió del punt de vista narratiu a la novel·la, va posar de manifest la meticulositat amb la qual Moncada aborda aquesta qüestió. El segon treball, titulat "Normativa i estil a *Estremida memòria*, de Jesús Moncada" (Farré 2014), sobre les tries normatives i estilístiques que fa Moncada a la novel·la, va confirmar que, en efecte, el detallisme i la minuciositat són dues de les característiques principals de la seva producció literària. El tercer treball, titulat "Formes i funcions de la comunicació no verbal a *Estremida memòria*, de Jesús Moncada" (Farré 2015), sobre les manifestacions lingüístiques de la comunicació no verbal a la novel·la, va permetre constatar la gran productivitat, la infinitat de possibilitats que ofereix una novel·la com *Estremida memòria*.

[3] En una entrevista que Josep Maria Ripoll va fer a Moncada, l'escriptor va explicar el següent: "Jo treballo lentament" i, a més, corregeixo moltíssim" (Ripoll 1988: 36). I, en paraules de Parcerisas (2005: 39), "la proverbial necessitat de Moncada de poliment i de reescriptura també han estat una fixació per a trobar el mecanisme perfecte, l'engranatge en una màquina de creació d'artificis que no hauria de fallar".

[4] No hem d'oblidar que l'univers que construeix Jesús Moncada poua o s'alimenta de la realitat del poble de Mequinensa.

[5] Vaig preguntar a algunes persones que no són de Mequinensa però que coneixen bé la figura i l'obra de Moncada com són les dones mequinensanes en general i com són les dones que apareixen a les obres de l'escriptor de Mequinensa en particular, i les idees que més es van repetir són les següents: la influència de la desaparició del Poble Vell en la manera de ser de les dones mequinensanes; l'orgull que senten moltes dones del Poble de ser d'on són, d'haver nascut "al rovell de l'ou de la galàxia"; i la capacitat innata de contar històries i de convertir qualsevol vivència en un fet extraordinari. També es va comentar la importància d'*Estremida memòria* pel que fa a la figura de la dona mequinensana. Les persones a qui vaig preguntar són: Mercè Biosca, Mariona Farré, Artur Garcia, Krisztina Nemes i Neus Nogué.

[6] Els homes mequinensans són ben conscients del paper que ha tingut en el passat i que té actualment la dona a Mequinensa: Batiste Estruga, fill de Mequinensa, va escriure fa un temps una cançó que va dedicar a les dones del seu poble: la cançó es titula "Les dones del meu poble".